



جامعة المصطفى العالمية

جزوه درسی

جنبش های فکری دینی جهان معاصر

(دوره کارشناسی)

گروه تاریخ اسلام

گرد آورنده:

سید محمد دانش

طبق تدریس استاد الهی تبار

مدرسه:

مجتمع آموزش عالی امام خمینی (ره)

مجامع الطلاب

منبع جزوات و نمونه سؤالات حوزوی

فهرست مطالب

فهرست مطالب.....	۳
مقدمات بحث.....	۴
(۱) دوران طلایی.....	۴
(۲) دوران خلافت موروثی.....	۴
(۳) دوره جهش دوباره دنیای اسلام.....	۵
(۴) دوره شروع استعمار و استبداد داخلی و سپس آغاز نهضت های مسلمان.....	۵
جنبش های فکری و دینی معاصر در جهان اسلام.....	۶
سه جریان فکری دانشمندان اسلامی در واکنش به تمدن غرب:.....	۶
✓ جریان اول: پیروی مطلق از تمدن غرب.....	۶
✓ جریان دوم: عدم پیروی از غرب در هیچ یک از شؤونات.....	۶
✓ جریان سوم: گزینشی عمل کردن در پیروی از تمدن غرب.....	۷
جنبش وهابیت در عربستان.....	۷
جنبش شاه ولی الله دهلوی در هند.....	۹
جنبش اخوان المسلمین در مصر.....	۱۰
جنبش داعش.....	۱۳

مقدمات بحث

۱. انقلاب: هر گونه جنبش اجتماعی و مردمی که با پشتوانه فکری ایجاد شده و به تغییرات بنیادی و دگرگونی اجتماعی و سیاسی بیانجامد، را انقلاب می گویند.

همان طور که ذکر شد، در انقلاب سه عنصر اصلی عبارتند از «اجتماعی و مردمی بودن»، «پشتوانه فکری» و «دگرگونی و تغییرات بنیادی»

۲. جنبش: به حرکت طولانی مدت و اجتماعی گفته می شود که ممکن است به تغییرات عمیق سیاسی منجر شود.

۳. اصلاح: دگرگونی محدود اجتماعی است که بنیادی نبوده و به تغییرات جزئی در سطح اجتماعی و سیاست منتهی می شود. اصلاح اگر در گسترده و عمق خود شدت یابد، تبدیل به جنبش خواهد شد.

مروری بر تاریخ اسلام در حیطه اجتماعی و سیاسی:

(۱) دوران طلایی

- ✓ عموم مسلمانان، عصر خلفای راشدین «چهار خلیفه اول» را دوران طلایی می نامند.
- ✓ در این دوران فتوحات اسلامی به بیشترین حد از خود رسید و خلیفه احکام الهی را...

(۲) دوران خلافت موروئی:

- ✓ این دوران از آغاز خلافت معاویه بن ابی سفیان آغاز شده و تا پایان خلافت عباسیان و برچیده شدن بساط خلافت اسلامی ادامه داشته است.
- ✓ از خصوصیات این دوره که آن را از دوره قبلی جدا می کند عبارت است از:
 - تغییر در قانون تعیین خلیفه
 - تغییر در روش زندگی خلفاء
 - تغییر در روش مصرف بیت المال
 - پایان آزادی ابراز عقیده
 - پایان آزادی و استقلال دستگاه قضاوت
 - تعطیلی حکومت شورایی و مشورتی

- بروز تعصبات نژادی
- آغاز شورش های داخلی بخصوص در دوره عباسیان بر سر معضلات اجتماعی، نژادی و عقیدتی
- ضعف خلافت و پاگیری حکومت های محلی
- آغاز جنگ های داخلی بین حکومت های محلی و تضعیف اسلام
- آغاز جنگ های خارجی مسلمانان بخصوص جنگ های صلیبی
- حمله تمام عیار مغول و پایان خلافت متزلزل عباسی

۳) دوره جهش دوباره دنیای اسلام

این دوره با ظهور حکومت عثمانی تا آغاز دوران استعمار ادامه داشته است. حکومت های قدرتمند اسلامی در این دوره عبارتند از:

- امپراتوری عثمانی از مرزهای ایران تا مغرب
- سلطنت صفوی در میانه دنیای اسلام و ایران
- سلسله گورکانیان در شرق جهان اسلام و هند

۴) دوره شروع استعمار و استبداد داخلی و سپس آغاز نهضت های مسلمان

در این دوره درگیری های داخلی شدت یافت و مسلمانان ضعیف و ضعیف تر شدند. از دست رفتن قسطنطنیه و آغاز پدیده استعمار به دو شکل نظامی و غیرنظامی در کشورهای اسلامی از خصوصیات این دوره است.

➤ رابطه استبداد و استعمار: اگر در یک جامعه، به جای سیستم، فرد محور حکمرانی در اجتماع باشد در آن جامعه استبداد حاکم است. استبداد همزمان با شروع استعمار برای سرکوب تحرکات استقلال طلبانه و وجود دولت های وابسته شکل گرفت. استعمار خود به دو نوع استعمار فکری، فرهنگی، اقتصادی و علمی و استعمار سیاسی و نظامی غرب در ممالک اسلامی تقسیم می شود.

➤ واکنش مسلمانان در برابر تمدن غرب، استعمار و عقب ماندگی داخلی: این واکنش در دو سطح جوامع اسلامی و روشنفکران مسلمان آغاز شد. آغاز «نهضت های سیاسی، نظامی و اجتماعی»، «نهضت های فکری، فرهنگی و اعتقادی» و «نهضت های چند جانبه و جامع» نتیجه ی واکنش به پدیده ی استعمار و عقب ماندگی مسلمانان در مقابل تمدن غرب می باشند.

[بررسی نهضت های فکری و جریان های مختلف روشنفکران اسلامی از ابتدای این دوره تا اکنون، موضوع این واحد درسی است.]

جنبش های فکری و دینی معاصر در جهان اسلام

سه جریان فکری دانشمندان اسلامی در واکنش به تمدن غرب:

✓ جریان اول: پیروی مطلق از تمدن غرب

این جریان قائل به سکولاریسم یعنی جدایی دین از سیاست شدند و طبعاً تمام افکار ایدئولوژیک غرب اعم از اومانیسم (انسان محوری)، لیبرالیسم (آزادی خواهی) و ناسیونالیسم (ملی گرایی) را نیز در خود متبلور ساختند. ایشان با اینکه مسلمان بودند حتی به ماده گرایی و ماتریالیسم روی آورده و کاملاً از ماهیت اسلامی خود بیگانه شدند.

✓ جریان دوم: عدم پیروی از غرب در هیچ یک از شؤونات

این گروه متکی به اصلاح دینی با رویکرد تقابل همه جانبه با فرهنگ و تمدن غرب بودند تا بتوانند مسلمانان را از عقب ماندگی و استیصال فرهنگی نجات دهند. سرکرده ی ایشان محمد بن عبدالوهاب متعلق به قرن ۱۸ میلادی است و از خصوصیات بارز این جریان می توان به نص گرایی و رجوع به قرآن، حدیث و سنت و در مقابل، عقل ستیزی افراطی اشاره کرد. آنها بر این باور بودند که باید اندیشه و رفتار یک مسلمان محدود به کتاب و سنت باشد و هر فکر نو و بدیعی در این راستا بدعت و حرام است.

نتیجه ی ظهور این جریان فکری سلفی که اجازه ی هیچ اظهار نظری درباره ی مسائل جدید را نمی داد، ظهور وهابیت با دو گرایش زیر شد:

- (۱) وهابیت محافظه کار که هیچ اعتقادی به جنبش و یا انقلاب نداشت.
- (۲) شاخه ی اخوان المسلمین به سرکردگی رشید رضا که معتقد به مبارزه و انقلاب بود.

✓ جریان سوم: گزینشی عمل کردن در پیروی از تمدن غرب

جریان سوم با درک خطر فرهنگی و سیاست اروپا و با دغدغه ی رفع سلطه و نفوذ استعمار به وجود آمد. این جریان با رویکرد گزینشی عمل کردن نسبت به فرهنگ و تمدن غرب پا پیش گذاشت و سرکرده ی آن جمال الدین اسدآبادی متعلق به قرن ۱۹ میلادی بود. خصوصیات بارز این جریان عبارتند از:

- (۱) پیراستن عقاید مسلمانان از خرافات و بدعت ها با تکیه بر قرآن و سنت بویژه سنت نبوی
- (۲) وحدت و همبستگی عموم مسلمانان در برابر خطر سلطه ی بیگانگان
- (۳) هماهنگی تعالیم و رهنمودهای دینی با عقل و تأکید بر امر اجتهاد

جنبش وهابیت در عربستان

✓ **خاستگاه جغرافیایی:** منطقه ی نجد در عربستان سعودی؛ این منطقه با نظام قبیله ای اداره می شد.

✓ **مؤسس:** محمد بن عبدالوهاب بین سالهای ۱۷۰۳ تا ۱۷۹۲ میلادی (۸۹ سال)

✓ **مذهب:** مذهب جنبش وهابیت حنبلی بوده و به افکار ابن تیمیه گرایش داشته است.

✓ **پیوند وهابیت با آل سعود:** به چند دوره تقسیم می شود

- دوره اول) این دوره با پناه بردن محمد بن عبدالوهاب به ابن مسعود و عقد پیمان حمایت دو جانبه بین آنها آغاز می شود. آل سعود وهابی در این دوره به کربلا، سوریه و حلب حمله نظامی می کند که نهایتاً با سرکوب شدید توسط محمد علی پاشا حاکم مصر مواجه می شوند.

- دوره دوم) در این دوره محمد بن عبدالوهاب از دنیا رفت و سیادت مذهبی و سیاسی بویژه با ایجاد پیوندهای نسبی با محمد بن عبدالوهاب، در انحصار آل سعود قرار گرفت. آل سعود وهابی در این دوره زیر چتر حمایت همه جانبه ی انگلستان رفته و دوباره به قدرت نسبی دست یافتند.
- دوره سوم) در این دوره حاکمان محلی مکه و مدینه با عنوان آل رشید که تحت حمایت انگلیس و دولت عثمانی بودند با قطع حمایت انگلیس که توافقی با آل سعود داشتند و با فروپاشی عثمانی، رو به ضعف می روند و سپس آل سعود با یک حمله گسترده آنان را قلع و قمع می کنند. در این دوره حکومت آل سعود رسماً بر تمام عربستان مسلط می شود.

✓ تفکرات وهابیت: ریشه تفکرات وهابیت به ابن تیمیه متوفی ۱۳۲۸ میلادی میرسد که تقریباً ۴

قرن با محمد بن عبدالوهاب فاصله ی زمانی دارد. خصوصیات فکری وهابیت عبارتند از:

- بازگشت به کتاب خدا و سنت پیامبر ص و پیروی از سلف صالح در فهم آیات و روایات
- پرهیز از عقلگرایی، کلام، فلسفه و تصوف
- نفی توسل
- نفی زیارت اهل قبور
- ایمان و عمل ملاک مسلمانی است نه گفتن شهادتین
- مخالفت با هر گونه نوآوری در مراسم و مناسک دینی
- مبارزه با خرافات و شرک و بازگشت به اسلام اصیل
- تأکید بر وحدت مسلمانان بخصوص وحدت عربی برای برپایی خلافت

جنبش شاه ولی الله دهلوی در هند

❖ تاریخ هند از ورود اسلام تا عصر حاضر به ۵ دوره تقسیم می شود:

- ۱) از ورود اسلام تا گورکانیان هند بویژه فرمانروایی اورنگزیب
- ۲) از مرگ اورنگزیب تا جنگ پلاسین
- ۳) از جنگ پلاسین تا قیام هند در سال ۱۸۵۷ که آخرین قیام مسلمانان هند بود و سپس مستعمره انگلستان شد
- ۴) از استقلال هند تا تجزیه ی هند و تأسیس پاکستان در ۱۹۴۵ میلادی
- ۵) از تأسیس پاکستان تا عصر حاضر

❖ شاه ولی الله دهلوی بین سال های ۱۷۰۳ تا ۱۷۶۲ میلادی و در شرایط خاص هند که در ادامه ذکر می شود می زیسته است. شرایط هند در دوران زندگی شاه ولی الله دهلوی از این قرار بوده است:

- ۱) انحطاط سلسله ی گورکانیان و شروع اختلافات درونی در حکومت
- ۲) قدرت گرفتن امیران محلی و شورش هندوها و سیک ها به مرکزیت دهکن
- ۳) ورود نیروهای نظامی پرتغال،فرانسه،هلند و انگلیس به بهانه ی حفاظت از شرکت های تجاری و بازرگانی خود
- ۴) حمله ی نادرشاه افشار به هند و تضعیف بیش از پیش امپراتوری مسلمان گورکانی

❖ ابعاد فکری شاه ولی الله دهلوی که تحت تأثیر شرایط زمان خود و افکار شیخ احمد سرهندی و عبدالحق دهلوی شکل گرفت عبارت بود از:

- ۱) اولویت دفع خطر هندوها و سیک ها
- ۲) کم توجهی به خطر استعمارگران
- ۳) واکنش به انحطاط و زوال امپراتوری مسلمان گورکانی
- ۴) واکنش به انحطاط فکری، فرهنگی و اجتماعی مسلمانان هند
- ۵) توجه به عقب ماندگی و فقر توده ها در عین برخورد با اشرافی گری و تجملات طبقات مرفه
- ۶) بازگشت به اسلام راستین
- ۷) ترویج نوعی اخباری گری و مراجعه ی مستقیم به قرآن و سنت
- ۸) نفی توسل

- ۹) تأکید بر خلافت جهانی اسلام و اینکه خلافت حق قریش است
 ۱۰) موضع خصمانه نسبت به شیعه و دامن زدن به اختلافات مذهبی بین شیعه و سنی

[سؤال: وجه اشتراک و افتراق افکار شاه ولی الله دهلوی و محمد بن عبدالوهاب چیست؟]

❖ نتایج تفکرات شاه ولی الله دهلوی و وسعت یافتن آن بین مسلمانان هندوستان

- ۱) ایجاد حرکت های بنیادگرایانه در هند
- ۲) نهضت علمای دیوبندیه و سید احمد بارلی
- ۳) پایه گذاری اختلافات بین شیعه و سنی
- ۴) تشدید و تعمیق اختلافات بین مسلمانان و هندوها

جنبش اخوان المسلمین در مصر

❖ **ویژگی های دوره ی شکل گیری:** آغاز جنبش فکری اخوان المسلمین همزمان بود با جنگ جهانی اول و اشغال مصر توسط انگلیس، وجود حکومت خودفروخته و وابسته ی ملک فاروق و نیز گسستگی فرهنگی نسل جوان از میراث دینی و آموزه های اسلامی. گفتنی است که تأثیرگذارترین جنبش اهل سنت در جهان معاصر از لحاظ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جنبش اخوان المسلمین است.

❖ **مؤسس:** حسن البناء متولد ۱۹۰۰ میلادی، شخصی شیعه مذهب از فرق صوفیه بود که افکار باطنی داشت. او با تأسیس جمعیت حُصافیه که هدف آن دفاع از ارزش های اسلامی در برابر هجوم مبلغان مسیحی اروپایی بود کار خود را شروع کرد و سپس با تشکیل جمعیت الشباب به همراه شش نفر دیگر اخوان المسلمین را پایه ریزی نمود.

❖ اصول جمعیت اخوان المسلمین:

- ۱) اجتناب از فرقه گرایی و اختلافات مذهبی
- ۲) سیاست گام به گام (مرحله اول: کار فکری و نظری با انتشار مجلات و..مرحله دوم: جذب و ساماندهی نیروها...مرحله سوم: عملی نمودن مباحث نظری اخوان المسلمین)
- ۳) استفاده از سطوح مختلف اجتماع برای تحقق اهداف نهضت
- ۴) برپایی حکومت اسلامی
- ۵) مقاومت در برابر متجاوزان

❖ **اهداف اخوان المسلمین:**

- (۱) آزادی و استقلال مصر در همه جوانب
- (۲) آزادی و استقلال همه ی سرزمین های عربی
- (۳) تلاش برای وحدت جهان اسلام (از دید اخوان المسلمین اسلام سرزمین واحدی است که تجاوز به بخشی از آن تجاوز به تمامیت آن است)
- (۴) اصلاح کامل و بازسازی فکری، فرهنگی و اجتماعی جامعه بر اساس مبانی اسلام
- (۵) بازگشت به اسلام واقعی و تأکید بر عملی بودن نظام اسلامی در همه ی مکان ها و زمان ها

❖ **رهبران اخوان المسلمین:**

- (۱) حسن البناء ۱۹۲۸ - ۱۹۴۹
- (۲) حسن الهضیبی ۱۹۵۱ - ۱۹۷۴
- (۳) شیخ عمر تلمسانی ۱۹۷۵ - ۱۹۸۶
- (۴) محمد حامد ابونصر ۱۹۸۶ - ۱۹۹۶

❖ **مهمترین اندیشه های اخوان المسلمین:**

- ✓ ارشاد، تبلیغ و سازندگی جامعه برای تأسیس حکومت اسلامی؛
- ✓ سیاست گام به گام و اتخاذ روش های مسالمت آمیز در فعالیت های سیاسی و در ارتباط با نظام های حاکم؛
- ✓ تحزب گرایی و بهره گیری از تشکیلات برای دستیابی به اهداف سیاسی؛
- ✓ کثرت گرایی و اعتقاد به دموکراسی در درون و بیرون سازمان اخوان المسلمین؛
- ✓ تأکید بر مفهوم امت اسلامی در برابر ملت؛
- ✓ تعامل با فرقه های مسلمان و اجتناب از جدال ها و درگیری های فرقه ای؛
- ✓ ضدیت با اسرائیل؛
- ✓ حمایت از فلسطین.

❖ **شعار اخوان المسلمین:**

شناخته شده اخوان المسلمین «الاسلام هو الحل» (راه حل، اسلام است) است، اما شعار اصلی شان که هدف و نقشه راه شان را ترسیم می کند، چنین است: الله غایتنا، والرسول قدوتنا، والقرآن دستورنا، والجهاد سبيلنا، والموت فی سبيل الله أسمى أمانينا؛ خداوند هدف ما، پیامبر الگوی ما، قرآن قانون اساسی ما، جهاد راه ما و مرگ در راه خدا، والاترین آرزوی ماست.

❖ **جریانات موازی و هم عصر با اخوان المسلمین:**

- (۱) جریان علمای الازهر که محافظه کار بوده و قائل به جدایی دین از سیاست اند و در مقابل تمدن غرب سازش پذیر می باشند.
- (۲) جریان طرفداران محمد عبده از شاگردان جمال الدین اسدآبادی، که آنها هم قائل به جدایی دین از سیاست بودند و عقیده داشتند که دین را باید از نو اصلاح کرد.
- (۳) جریان طرفداران رشیدرضا از شاگردان محمد عبده، این جریان نزدیکترین جریان به اخوان المسلمین از لحاظ ایدئولوژیکی است. آنها مانند اخوان، قائل به بازگشت به سلف صالح و اسلام اصیل بوده اند.

❖ **فراز و نشیب جنبش اخوان المسلمین:**

- (۱) **دوره نشاط** این دوره از توسعه ی تفکر انقلابی اخوان المسلمین تا ترور حسن البناء و انحلال جنبش اخوان المسلمین توسط ملک فاروق ادامه داشته است.
- (۲) **دوره محدودیت** این دوره از اعلام انحلال تا انقلاب مصر در سال ۱۹۵۱ به طول می انجامد. در این دوره فعالیت ها بصورت مخفی انجام میشده و حسن الهضیبی رهبر اخوان، ترور و خشونت را به شدت محکوم می کند.
- (۳) **دوره نشاط مجدد** در این دوره اخوانی ها با سازمان افسران آزاد همکاری می کردند. اخوانی ها به افسران آزاد آموزش های اسلامی و فکری و همچنین پشتیبانی مردمی می دادند و در مقابل از آنها آموزش نظامی می دیدند.
- (۴) **دوره انحلال** در این دوره اخوانی ها با محلی سازی سیاست های سوسیالیستی و اصلاحات ارضی جمال عبدالناصر که از افسران آزاد بود و بعد از کودتا به قدرت رسید مخالفت کردند و عبدالناصر نیز در مقابل اخوانی ها را طرفداران سرمایه داری می خواند. سید قطب در همین دوره جامعه ی مصر را جامعه ی جاهلی معرفی میکند و پس از چندی جمال عبدالناصر توسط یکی از اعضای اخوانی ها ترور می شود ولی به سرانجام نمی رسد. عبدالناصر بعد از آن جنبش اخوان را منحل کرده و بسیاری از سران آن را زندانی و برخی از جمله سید قطب را اعدام می کند.
- (۵) **دوره مسالمت و آشتی** انور سادات پس از به قدرت رسیدن، اخوانی ها را از زندان آزاد کرد و به فعالیت اخوان المسلمین مشروعیت بخشید. در این دوره اخوانی ها در پارلمان و تدوین قانون اساسی همکاری می کنند و به فعالیت مدنی می پردازند اما پس از قرار داد کمپ دیوید عمر التلمسانی علیرقم اصول اولیه ی اخوان المسلمین، از تفکرات انقلابی دست برداشته و می گوید که اخوان المسلمین خواستار انقلاب نیست و باوری به کارایی و سودمندی آن ندارد.

۶) **دوره تیرگی و تشکیل انشعابات** در این دوره رهبران متعددی به مقام مرشدیت اخوان المسلمین می رسند و روابط این جنبش با دولت کاملاً تیره است. پس از دست برداشتن عمر تلمسانی از اصول انقلابی اخوان المسلمین برخی از اخوانی ها منشعب شده و راه خود را با نام «جهاد اسلامی» از اخوان المسلمین جدا می کنند.

❖ پیامد و تأثیر جنبش اخوان المسلمین در جهان اسلام

- ✓ تأثیر بر اندیشه ی اصلاح طلبی دینی در جهان اسلام
- ✓ تشکیل جنبش های افراطی نظیر جهاد اسلامی
- ✓ تشکیل جنبش هایی مانند القاعده و داعش

جنبش داعش

داعش یا به عبارتی «دولت اسلامی عراق و شام» از پیامد های جنبش اخوان المسلمین مصر است؛ بدین گونه که پس از تحولات در اخوان المسلمین و انشعاب جهاد اسلامی از آن، شخصی به نام ایمن الظواهری که دومین سرکرده ی جهاد اسلامی بود بوسیله ی ادغام آن با القاعده ی سابق، قاعده الجهاد یا القاعده ی فعلی را تشکیل داد و پس از اسامه بن لادن رهبری آن را برعهده گرفت. جنبش داعش، جبهه النصره و القاعده ی بسیاری از کشورهای عربی و غیرعربی از شاخه های القاعده اصلی می باشند؛ البته ابوبکر البغدادی رهبر داعش، خود را از القاعده مستقل اعلام کرد و هم اکنون اختلافاتی بین القاعده و داعش در جریان است.

❖ گرایش های فکری داعش

۱) گرایش به اهل حدیث با این تقریر که قول و فعل پیامبر ص، صحابه و تابعین در اولویت است و

عقلگرایی معنا ندارد

۲) توجه به نصوص بدون توجه به سند و دلالت حدیث

۳) انهدام جوامع موجود و تأسیس خلافت اسلامی

۴) نفی هر گونه مجادلات کلامی

۵) طرد واسطه در فهم دین (تقلید از عالم معنا ندارد)

❖ مؤلفه ها و مفاهیم در تفکر داعش

✓ **مفهوم جماعت** به گروهی از مردم گفته می شود که از بند جاهلیت رها شده و بوسیله ی سمع و طاعت به بیعت رو آورده باشند.

✓ **مفهوم جاهلیت** این مفهوم که از ابداعات سید قطب است در مقابل علم و عقل نیست بلکه در مقابل حلم است. از نظر قطب کنار گذاشتن قوانین اسلامی و ارزش های مذهبی (به ویژه پس از استعمار) جهان اسلام را هم چون دوران پیش از اسلام (یعنی جاهلیت) در گمراهی فرو برده است. قطب با اطلاق جاهلیت با معنای شتابزدگی و خودباختگی در برخورد با تمدن غرب، نتیجه می گیرد که تمام حکومت های غیراسلامی از جمله مصر نامشروعند. داعش نیز همین عقیده را دنبال می کند.

✓ **مفهوم امامت** آنها امامت را روش و سیره ی ابراهیم ع و همان رهبری سیاسی می دانند که شرایط، وجود آن را ضروری ساخته است. داعش در نمونه ی ابوبکر البغدادی، امامت را با رهبری مذهبی نیز گره زده است.

✓ **هجرت** داعش برای تحقق اهدافش نیاز به نیروی انسانی دارد؛ لذا از نگاه او مفهوم هجرت که دارای ارزش تاریخی مربوط به صدر اسلام است می تواند بازتولید و در تأمین نیروی انسانی اش به کار گرفته شود. این هجرت مقدمه ی جهاد و سپس خلافت و بر سه نوع می باشد:

- ۱- مادی: در این هجرت داعش طرفدارانش را دعوت به آمدن به سرزمین های آزاد شده و اسلامی خود می کند.
- ۲- اعتقادی: در این هجرت باید شرایط زندگی را تغییر داد و قبول کرد که در جامعه ی جاهلی زندگی می کنی و باید به جامعه اسلامی هجرت کنی
- ۳- اخلاقی: به معنای هجرت درونی از صفات رذیله ی اخلاقی به صفات حسنه مخصوصا انفاق، صداقت، گذشت و فداکاری است

✓ **مفهوم جهاد** جهاد فرایندی است که با هجرت آغاز می شود و با گذراندن مراحل بیعت، طاعت، تربیت،

هدایت و قتال زمینه ساز هدف اصلی داعش یعنی خلافت می شود.

✓ **مفهوم خلافت** در اندیشه ی داعش، خلافت اولاً در مقابل ملی گرایی است؛ ثانیاً داعش ساز و کار ایجاد

خلافت را غصب نظامی دانسته و به تعیین خلیفه از طریق شورای حل و عقد و علماء یا شورای مجاهدین و غیره

اعتقاد ندارد. داعش در تعریف مفهوم خلافت تابع نظر رشیدرضا بوده است. داعش اما به امامت مستقل در گروه ها

باور داشته و آن را در راستای خلافت مطلق می پذیرد.

❖ بحران های داعش برای تشکیل حکومت

➤ بحران های داخلی:

(۱) تجددگرایی در نسل جدید مسلمانان

(۲) دوران پس از استعمار و تبعات آن

(۳) جهانی شدن و حل شدن جوامع اسلامی در جامعه جاهلی

➤ بحران های خارجی:

(۱) **فقدان وحدت و انسجام** داعش اعتقاد دارد جوامع اسلامی امروز، در واقع اسلامی نیستند؛ مردمشان مسلمان

نبوده و حاکمانشان نیز هم پیمانان یا دست نشانده های کفار هستند. بدین ترتیب هیچ گونه راهی برای وحدت، سازش و

تفاهم با حکومت های اسلامی فعلی نیست. از طرفی دولت های اسلامی نیز نمی توانند با موضوع خلافت داعش که تنها

با غصب و نیروی نظامی محقق می شود کنار بیایند و با آن به مخالفت خواهند پرداخت. داعش در موضوع وحدت و

انسجام داخلی نیز دچار بحران است چرا که نتوانسته مانع قرائت های مختلف سلفی گری شود و گروه های سلفی را

متحد و یک شکل کند.

۲) **نبود الگوی عمل رهایی بخش** داعش معتقد است اکثر زمامداران حکومت های اسلامی جذب سیاست های کفار شده اند از این رو تنها الگوی عمل رهایی بخش، تشکیل خلافت اسلامی از طریق حمله ی نظامی و سازوکار غصب است. اما بحران داعش این است که او در این راه تنهاست و حتی گروه های دیگر نیز او را در عملی کردن این ایده یاری نمی کنند.

۳) **توجیه گری** داعش در مسائلی همچون حمله نظامی برای خلافت، جهاد و هجرت دارای مشکلات و تبعات زیادی بوده است که از جمله ی آن می توان به عدم توانایی در توجیح احکامی همچون احیای برده داری، جهاد نکاح و اعدام های بی حد و حصر و.. اشاره کرد.

۴) **مشروعیت بخشی** داعش تلاش می کند بر اساس برخی روایات سمع و اطاعت پیروان خود را به همراه آورد و این کار را از طریق مشروعیت بخشی نیز انجام میدهد به این صورت که در مسایل اعتقادی به علمای قدیم و جدید سلفیه ارجاع می دهد، در اصول فقهی به علمای وهابی، علمای الازهر و حتی سایر مکاتب، و در سیاست هم پیروانش را به سیاست های سران خود از جمله ابوبکر و عمر البغدادی ارجاع می دهد.

۵) **تعمیم بخشی** داعش تمام احکام اسلام را احکامی ثابت در نظر گرفته ، آیات و روایات را از زمینه ی تاریخی و شأن صدور آن جدا می سازد. این اندیشه ی داعش در اکثر محافل علمی مسلمانان مورد نقد است و علما آن را نمی پذیرند.

۶) **انطباق** داعش خیلی سعی می کند وضعیت و شرایط امروز جامع اسلامی را با دوران صدر اسلام تطبیق کند. در همین زمینه تفکرات سید قطب از جمله اطلاق جاهلیت به تمامی حکومت های فعلی اسلامی می تواند کارساز باشد. از این رو داعش حتی برده داری و غنیمت گرفتن در کشورهایی مثل عراق و سوریه که منبع درآمد خوبی است را از راه همین انطباق توجیه می کند که البته هنوز موفق نشده است اینگونه تطبیق سازی را هموار سازد و به مسلمانان بقبولاند.

❖ ساز و کارهای داعش برای برون رفت از بحرانها و تشکیل حکومت اسلامی

- (۱) **اقناع** داعش با برجسته سازی و تأکید بر معضلات اجتماعی مسلمانان از جمله فقر، تضاد طبقاتی، فساد حکومتها و.. مفاهیم و ایدئولوژی خود را به پیروان خود تزریق کند و به گونه ای از این راه آنها را قانع نماید تا با داعش همراه شوند.
- (۲) **تکفیر و غیریت سازی** تعریف دو گانه هایی مانند اسلام و شرک، جامعه جاهلی و اسلامی، حق و باطل و یا ایمان و کفر و سپس تعیین مصادیق و معیار برای آنها از راهکارهای داعش برای پیشبرد اهداف خویش است. به همین منوال که در قرون ابتدایی اسلام، برخی با مرتد خواندن و یا خارجی خواندن مسلمانان مخالف خود سعی بر از میان برداشتن آنها داشتند، اکنون داعش نیز به این روش یعنی تکفیر رو آورده است.

تکفیر در اندیشه و کارنامه ی داعش دارای این ویژگی هاست:

بر اساس قواعد و ضوابط اسلام است

برگرفته از فقه و اندیشه های مذهبی وهابیت است

به دو دسته ی تکفیر اعتقادی بر مبنای اندیشه وهابیت و تکفیر سیاسی تبدیل می شود

از مصادیق تکفیر اعتقادی سیاسی توسط داعش عبارتند از:

✚ **تکفیر شیعیان**

✚ **تکفیر اهل سنت به جرم همکاری با آمریکا**

✚ **تکفیر مسیحیان**

✚ **تکفیر مسیحیان روم (شام)**